

Список використаної літератури

1. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу. – Львів, 1997. – 288 с.
2. Якимович Б. Збройні Сили України: нарис історії. – Львів, 1996. – 360 с.
3. Захарченко П.П. Селянська війна в Україні: рік 1918. – К., 1997. – 188 с.
4. Савченко В.А. Дванадцять воєн за Україну. – Харків: Фолио, 2006. – 415 с.
5. Лободаєв В.М. Українське Вільне козацтво (1917–1918 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка – Київ, 2001. – 216 арк.
6. Бондаренко В.Г. Вільнокозацький рух на Півдні України (1917–1918 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2006. – 245 арк.
7. Щербатюк В.М. Вільне козацтво: історіографія проблеми // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2009. – Вип.96. – С.62-67.
8. Винниченко В. Відродження нації. – К., 1990. – Кн.2. – 328 с.
9. Тютюнник Ю. Звенигородський кіш Вільного козацтва // Дзвін. – 1991. – №8.
10. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань. 1917–1918 рр. (Про що «історія мовчить»). – Торонто, 1970. – Т.1.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.811, оп.1, спр.1.
12. Задоянний В. Українське вільне козацтво у боротьбі з московською навалою // Тризуб. – 1967. – №8. – С.6-7.
13. Велівченко І. Вільне Козацтво на охороні залізниці Корсунь – Біла Церква // За державність. – Варшава, 1938. – №9.
14. Борис Р. Вільне Козацтво. Ідея узброєного народу в 1917 р. на Україні. – Львів, 1934. – 30 с.
15. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. – Ужгород, 1932. – Т1. – 437 с.
16. Голубко В. Змарнована сила // Наука і суспільство. – 1992. – №10-12.
17. Водяний Я. Українське Вільне Козацтво та його з'їзд в Чигирині 3.10.1917 р. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1930. – №10.
18. Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр. – Відень, 1921. – Т.2. – 204 с.
19. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія Українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упоряд. Б.З. Якимович. – 4-те вид., змін. і доп. – Львів: Світ, 1992. – 712 с.
20. Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). – Київ, Філадельфія: АТ “Книга”, 1995. – 495 с.

Отримано: 19.07.2018 р.

УДК 37+354:94(477)“1918”

Даценко О.М., кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії війн і воєнного мистецтва НУО України імені Івана Черняхівського (м. Київ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БУДІВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

У статті досліджуються проблемні питання будівництва української державності напередодні та під час діяльності уряду П. Скоропадського. Показано вплив зовнішньополітичного чинника на формування військово-політичної ситуації та державотворчих процесів у ході революційних подій на теренах України в 1918 році. Висвітлено ряд позитивних і негативних моментів діяльності П. Скоропадського та його уряду в справі національного державного будівництва.

Ключові слова: Гетьманат, державне будівництво, Павло Скоропадський, Українська держава.

Прихід П. Скоропадського до влади став яскравим свідченням падіння авторитету Центральної Ради та неспроможності її очільників адекватно сприймати й ефективно реагувати

на реалії як внутрішнього, так і зовнішньополітичного життя України. Проте, потрібно відзначити, що розпочинаючи свою діяльність, урядові діячі Гетьманату, як і Центральної

Ради, першочерговими засобами формування позитивної щодо себе громадської думки обрала відозви та заяви. Першим державотворчим документом стала “Грамота до всього українського народу” (фото 1), що розкривала ідеологічну платформу нової влади.

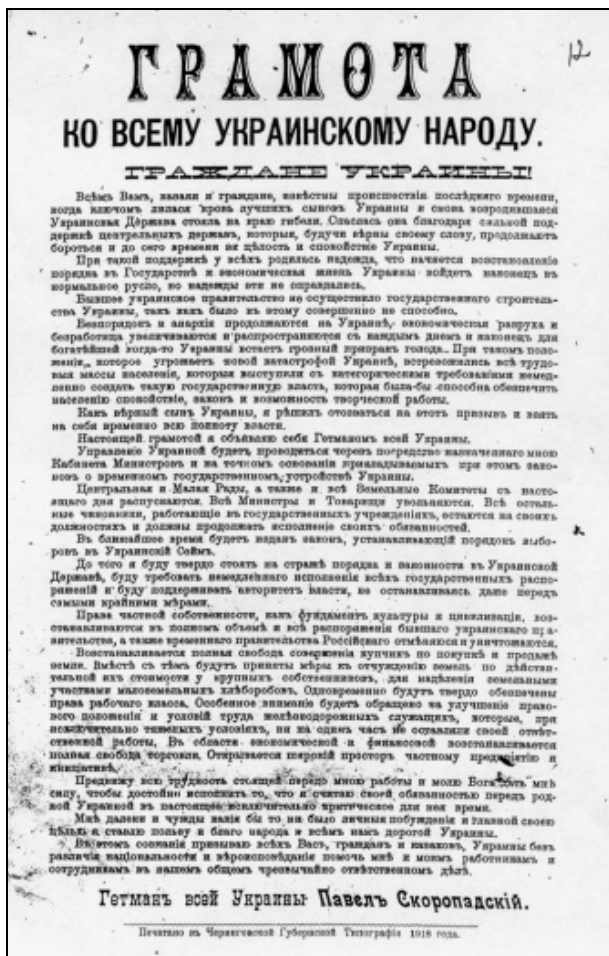

Фото 1. Перший державотворчий документ гетьмана П. Скоропадського [8]

Однак, прийшовши до влади за допомогою іноземної військової сили П. Скоропадський зіткнувся не лише з відмовою українських національних сил до співпраці, але й відкритою протидією та провокаціями своїх військових “союзників”. Висунувши напередодні Першої світової війни гасло “захист прав малих народів”, західні держави користувались ним як інструментом розкладу майбутніх противників [4, с.78]. Проте загальновідомо, що під час виходу молодого Українського держави на європейську політичну арену в ході підписання мирного договору в Бресті, дипломати Німеччини й Австро-Угорщини, менше всього керувалися бажанням допомогти Україні у становленні суверенної держави, до цього кроку їх спонукало власне тяжке військово-стратегічне становище та “голодні бунти” на

їх територіях (фото 2). Досягнення власних інтересів – ось ключовий момент їх допомоги П. Скоропадському, а телеграма імператора Вільгельма II, що надійшла 26 квітня на адресу головнокомандувача групи армій «Київ» (німецькі окупаційні війська) генерал-фельдмаршала Г. фон Ейхгорна, дозволяла заміну українського уряду за умови, якщо П. Скоропадський зобов’язеться “неухильно виконувати наші поради” [9, с.30] є показовим свідченням їх реальних настроїв.

Прагнучи стабілізувати ситуацію всередині своїх країн, “союзники” нехтували інтересами українського народу. Задля досягнення власних цілей вони прагнули створити в Україні такі умови, щоб мати можливість здобувати власні вигоди, вивозити хліб і сировину. З цією метою німецька й австрійська військові команди минаючи місцеві органи державної влади пішли на співпрацю з великими землевласниками та поміщиками, від яких вони могли отримати необхідні їм продовольчі товари і сировину. Відповідно до наказу генерал-фельдмаршала Г. фон Ейхгорна німецькі війська мали взяти під свій контроль весняну посівну 1918 року [9, с.28-29].

У подальшому за ініціативою великих землевласників були створені карні відділи, що разом з появою всяких грабіжницьких елементів лише поглиблювало загальнодержавну кризу в Україні, формувало негативну думку про українську владу, виховувало почуття недовіри й озлобленості. “Багато було вбивств, мордування, грабунку, багато, значить, накопичилось злоби й жадоби помсти” [3, с.327].

Фото 2. Черга за хлібом. Берлін під час Першої світової війни

Однак, найбільшої шкоди в час революційних перетворень “союзницька допомога” завдала справі консолідації українського суспільства та побудови української армії. Яскравим підтвердженням цього є відповідь ні-

мецького генерала В. Гренера (фото 3) П. Скоропадському: “Навіщо Вам армія? Ми знаходимось тут, нічого противного Вашому уряду всередині країни ми не дозволимо, а стосовно Ваших північних кордонів Ви можете бути цілком спокійні: ми не допустимо більшовиків. Створіть собі невеликий загін у дві тисячі чоловік для підтримки порядку в Києві і для охорони Вас особисто” [10, с.179]. У своїх спогадах П. Скоропадський наводить відомості про підступні, та фактично антиукраїнські дії австрійського майора Флейшмана, який у перші дні його гетьманства запропонував провести переговори з начальником січовиків Є. Коновальцем, з метою переконати їх підпорядкуватись новій владі. У той же час, за свідченням гетьманської розвідки, майор Флейшман налаштовував січовиків проти гетьмана. Внаслідок чого П. Скоропадський був змушений січовиків роззброїти та розформувати [10, с.172]. Отже, і без того слабка, Українська держава втратила ту військову підтримку патріотично налаштованого військового підрозділу, який міг їй надати.

Фото 3. Генерал Вільгельм Гренер

Боездатна українська армія могла стати серйозною перепоною для союзників у задоволенні ними власних потреб в Україні. Надавши допомогу в звільненні України від більшовиків, Австрія та Німеччина, вимагаючи виконання підписаних домовленостей, вивозили з України все, що могли і, зокрема зброю (за свідченням денікінської розвідки за П. Скоропадського з України німецькими військами було вивезено лише 6.938 гармат [2]). Країни Антанти, в ході революційних змін в Україні, проводили фактичну блокаду Української Народної Республіки (далі – УНР) натомість допомагаючи противникам України, Денікіну та Пілсудському. Польща в цей час розпочала агресію проти Західної Облaсті

УНР. Війська Наддніпрянської Армії УНР були змушені тримати протипольський фронт на Волині і допомагати Українській Галицькій Армії на Галичині. Військові дії та наступ польських військ значно послабили становище Наддніпрянської Армії і, фактично, призвели до ліквідації українського фронту на Волині [11, т.2, с.156]. До цього варто додати участь військ УНР у збройній боротьбі проти загонів Добровольчої армії та французького експедиційного корпусу в Одесі. Проте, головним ворогом залишались російські більшовики. Протягом березня–квітня військово керівництво підготувало і провело контрудар у районі Коростень–Бердичів–Житомир. За рахунок контрнаступу передові загоны з об'єднань отаманів Оскілка і Коновальця наблизились до Києва на 20–30 км [6, с.33]. Однак у центрі і на правому крилі війська УНР зазнали поразки. Із захопленням Червоною армією Вінниці і Жмеринки угруповання “Запорожців” були відрізані від основних сил і змушені були відступити на територію Румунії, яка скориставшись тяжким становищем України, обеззброїла українські війська (Українська армія втратила величезне майно: 80 гармат, 700 кулеметів, 15 тис. рушниць, 40 потягів припасів [11, т.7, с.127].).

Таким чином, прагнення інших держав вирішити власні проблеми, задовольнити інтереси своїх правлячих кіл безпосередньо впливали на можливість вирішення Україною своїх державотворчих і соціально-політичних питань, що негативно впливали на настрої, і, відповідно, на відношення до влади простих людей.

Однак, незважаючи на існуючі перешкоди ряд діячів гетьманського уряду намагались надати Українській державі дійсно національних рис. У результаті активізації діяльності в галузі національно-культурної політики вжито заходів по впровадженню української мови в діловодство державних органів. Всіх службовців під загрозою звільнення зобов'язали оволодіти й користуватись українською мовою. Для виконання цього рішення міністерства і відомства організували для своїх співробітників курси з українознавства [7, с.10]. В столиці розпочалась справа українізації зрусіфікованого за останні 263 роки неволі населення Києва. В ході вжитих заходів “в Києві щораз більше можна почути українську мову. Та й сам вигляд міста мінявся. Появилось багато ознак української державності. Поруч із золотим тризубом на блакитних вивісках уря-

дових установ, появились нові різнобарвні, в національному дусі уніформи Української Армії, Флоту, Авіації, Державної Варти, Кордонової Охорони (див. рис. 1). Було вжито ряд практичних заходів по формуванню держав-

ної структури з впливу на народні маси. Зокрема, було засновано Державне та ряд приватних видавництв, які видрукували понад 70 назв українських книжок в мільйонах примірників” [7, с.13].

Рис. 1. Збройні сили Української Держави (Гетьманату):

1. Генерал піхоти; 2. Козак 2-го полку Сердюцької дивізії; 3. Старшина 3-го полку Сердюцької дивізії;
4. Кіннотник 1-ї Козацько-стрілецької (Сірожупанної) дивізії; 5. Козак піхоти;
6. Старшина, придільений по кінноті; 7. Старшина флоту [8].

Проте, поряд зі здобутками в діяльності гетьманського уряду були і певні недоліки, що негативно позначились на громадській думці і загострили загальнополітичну ситуацію в країні. Змінивши демократичну Центральну Раду представники нової влади стали застосовувати непопулярні серед народних мас засоби досягнення власної мети. Це виявилось у:

придушенні свободи слова та політичних свобод громадян (розпочався масовий наступ на революційну демократію, з'їзди УПСР, УСДРП і селянський були владою заборонені, у травні припинили свою діяльність низка революційно-демократичних видань – “Боротьба”, “Народна воля”, “Мысль народа”, “Земля і воля”, а ті що продовжували виходити підлягали цензурі жорстокішій за царську);

свавіллі чиновників (указами міністерства праці Української Держави значно обмежувались функції профспілок, їм заборонялось втручатися в дії адміністрації в питаннях найму та звільнення робітників, фінансування, економічної діяльності тощо);

репресіях і переслідуваннях політичних противників (“У зв’язку з державним переворотом скрізь в Україні розпочались арешти й замикання в тюрми без суду та слідства різного стану громадян України”, – відмічав у своєму протесті голова Всеукраїнського союзу земств С. Петлюра до німецького посла в Україні Мумма. В Харкові робітникам не дозволили відсвяткувати День 1 травня. Поси-

лились переслідування робітників за страйки. З цією метою застосовували окупаційні війська. В Україні продовжував діяти наказ фельдмаршала Айхгорна про німецькі військовопольові суди);

співпраці з прибічниками “єдиної та неподільної Росії” (в Україні поширили свою діяльність різні російські партії правого і лівого спрямування);

відбиранні у селян їх давно омріяної землі і повернення засобів виробництва (18 травня міністр внутрішніх справ Ф. Лизогуб видав циркуляр, яким оповіщав населення про негайне повернення власникам усього відібраного у них рухомого майна. 27 травня Гетьман схвалив закон про право на врожай 1918 року, за яким, ті хто захопив землі, мали сплатити власникові витрати, здійснені на обробіток землі після жнив 1917 року, а також оренду за цю землю в розмірах третини середньорічної орендної плати за 1913–1917 рр.) [5, с.211-213].

Необхідно враховувати й те, що на місцях відбувались значні перегиби у виконанні урядових розпоряджень, що приписували новій державній політиці. Найшкідливішими ж з них, для української справи, були дії місцевих старост, які спільно з карателями чинили насильства над населенням. Провокації російських офіцерів, які від імені Української Держави, повертаючи поміщиків у їхні маєтки, розстрілювали й шомполізували українських се-

лян [1, с.225]. Унаслідок чого селяни виступали проти української державності взагалі.

Протистояння політичних сил в Україні постійно зростало. Утворення конфронтуючих сторін розпорошувало державотворчі сили і примушувало їх протистояти одна одній, сіяло смуту і недовіру до них з боку населення, яке не знало кому вірити, за ким іти і кого підтримувати. Яскравим свідченням цього стало поширення отаманщини, яка в силу своєї природи не могла мати консолідуючої державотворчої ідеї. І як результат – неможливість творення єдиної державної концепції та цілеспрямованої державотворчої роботи з військово-патріотичного виховання народних мас України.

Таким чином, маємо зазначити, що прийшовши до влади в часи міжнародної та внутрішньополітичної криз П. Скоропадський не зміг знайти балансу між, інколи кардинально протилежними інтересами, внутрішніми та зовнішніми силами. Його уряд, багато зробивши в питанні організації ряду державних інститутів влади, практично нівелював позитивні напрацювання діячів Центральної Ради, які приваблювали або залишали нейтральним широкі народні верстви. Непопулярна державна політика гетьманського уряду спричинила в суспільстві нову хвилю невдоволень, яка, перерісши в підпільну боротьбу, селянські повстання, вивела на політичну арену України нове державне утворення – Директорію.

Список використаної літератури

1. Антоненко-Давидович Б.Д. На шляхах і роздоріжжях: Спогади. Невідомі твори. – К.: Смолоскип, 1999. – 288 с.
2. Деникин А.И. Очерки Русской Смуты. Крушение власти и армии. Февраль-сентябрь 1917. – М.: Наука, 1991. – 518 с.
3. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920): В 4-х ч. Галицька руїна – Доба Центральної Ради – Доба Гетьманщини – Доба Директорії. – 2-ге вид. – Мюнхен, 1969. – 543 с.
4. Ереценко М.Д. Научная конференция Международной и политико-правовой статус национальных меньшинств Центральной, Юго-Восточной Европы: Версаль 1919 г. – Потсдам 1945 г. – Хельсенки 1975 г. – Страсбург 1995 г. // Словяноведение. – 1997. – №6.
5. Історія України: підруч. / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; під ред. В.А. Смолія. – К.: Альтернативи, 1997. – 416 с.
6. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 р. – Львів: Діло, 1921. – Ч.1. – 88 с.
7. Машевський О.П. Політика уряду П. Скоропадського в галузі освіти, науки, мистецтва (квітень–грудень 1918 року): автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01 / Київ. держ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1997. – 16 с.
8. Павло Скоропадський – останній гетьман України // Історія України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://svitppt.com.ua/istoriya-ukraini/pavlo-skoropadskiy-ostanniy-getman-ukraini.html>
9. Пиріг Р.Я. Фельдмаршал Герман Айхгорн: служба та смерть в Україні (квітень–липень 1918 р.) // Український історичний журнал. – 2017. – № 3. – С.24-45.
10. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – 493 с.
11. Стахів М. Україна в добі Директорії. Скрантон. – Нью-Йорк, 1963. – Т.2. – 248 с.; Т.7. – 432 с.

Отримано: 30.07.2018 р.

УДК 355.3/.401+354:94(477)“1918”

*Ходанович О.Л., кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії Служби безпеки України (м. Київ)*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ СТРУКТУРИ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ І КОНТРРОЗВІДКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО (квітень–грудень 1918 р.)

У статті висвітлено процес становлення організаційн их структур і пріоритетні напрями діяльності військової розвідки і контррозвідки, військової дипломатії Української Держави гетьмана П. Скоропадського у квітні–грудні 1918 рок у. Доведено, що діяльність цих структур